

- культура низьких витрат;
- низькі витрати на сировину, трудові ресурси і збут товарів;
- більш низькі витрати за рахунок угод з постачальниками, інтеграції тощо.

Наведене вище обумовлює необхідність теоретичного і практичного дослідження існуючих методик, а також вирішення проблемних питань в рамках роботи щодо обґрунтування стратегії забезпечення конкурентних переваг та посилення конкурентоспроможності підприємства.

Література

1. **Виноградов О.А.** Методи аналізу конкурентоспроможності впровадження інновацій на засадах маркетингу// Актуальні проблеми економіки. – 2006, № 1. – С. 23-24.
2. **Гринько Т.** Фактори конкурентоспроможності підприємств// Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2004, № 2. – С. 18-20.
3. **Корецький М.Х.** Формування конкурентоспроможності підприємств у ринкових умовах// Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2005, № 1. – С. 98-102.

УДК 336:76

Проф. О.Д. Вовчак, д-р екон. наук – Львівська КА

ВКЛАДИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВЕ ЗОВНІШНЄ ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розглядаємо тенденції формування вкладень населення як чинника зростання банківських інвестицій, досліджуємо їх структуру та шляхи подальшого залучення в банківську сферу.

Ключові слова: заощадження населення, депозити фізичних осіб, довіра до банків та національних грошей, чинники залучення вкладів.

Prof. O.D. Vovchak – L'viv commercial academy

Holdings of population as important outsourcing of financing of bank investment activity in Ukraine

The tendencies of forming of investments of population as factor of growth of bank investments are examined, their structure and ways of the subsequent bringing in a bank sphere is explored.

Keywords: economy of population, deposits of physical persons, trust to the banks and national money, factors of bringing in of holdings.

Розвинена економіка може ефективно функціонувати тільки за умов добре налагодженої системи кредитування та інвестування. Важливою умовою розвитку економіки, забезпечення високого рівня її конкурентоспроможності, вирішення низки соціальних проблем та підвищення рівня життя населення є зростання ресурсного потенціалу банків, що значною мірою залежить від залучення вкладів населення.

Питання залучення банками ресурсів досліджувалися у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, зокрема, Б.С. Івасіва, А.М. Мороз, М.І. Лагутіна, М.І. Савлука, М.П. Денисенка, Б.Л. Луціва, Т.В. Майорової, А.А. Пересади, Л.О. Примостки, С.К. Реверчука, М.І. Крупки, Ф.С. Мишкіна, Р.Г. Габбарда, В.М. Гейця та ін.

Водночас сьогодні через ще досить низький рівень життя та реальних грошових доходів заощаджувальні можливості переважної більшості насе-

лення України істотно обмежені, що, своєю чергою, гальмує зростання інвестиційного потенціалу банків. Ці та інші обставини спричиняють необхідність подальших досліджень ролі і місця заощаджень населення у формуванні інвестиційних ресурсів банку та їх значення у банківському інвестуванні.

Метою статті є визначення тенденцій формування вкладень населення як чинника зростання банківських інвестицій, дослідження їх структури та окреслення заходів щодо подальшого сприяння залучення коштів населення в банківську сферу.

Як свідчить міжнародна банківська практика одним з найбільш надійних джерел ресурсів для банку, які використовуються для інвестицій, є строкові вклади клієнтів, тобто кошти фізичних та юридичних осіб, частка яких у загальній сумі зобов'язань на 01.01.2007 р. перевищувала 80 %. При цьому зобов'язання банків на цю ж дату становили 184,2 млрд. грн., в т.ч. кошти суб'єктів господарювання – 77,5 млрд. грн., вклади фізичних осіб – 106,7 млрд. грн. [1].

На сьогодні одним із основних джерел формування банківських ресурсів є вклади фізичних осіб, про що свідчить їх питома вага у загальній сумі зобов'язань банків, яка станом на 01.01.2007 р. становила 48,9 %. Кошти фізичних осіб, розміщені на банківські вклади, становили 106715 млн. грн., водночас у національній валюті – 57837 млн. грн., що становить 54,2 % від загальної їх суми, та в іноземній валюті – 48878 млн. грн., а їх частка – 45,8 %. Дані про залишки вкладів фізичних осіб у банках України у 2000-06 рр. наведено в табл. 2.

Табл. 2. Залишки вкладів фізичних осіб у банках України у 2000-2006 рр. [1] (на кінець року)

Період	Усього		У тому числі			
			до запитання		строкові	
	у національній валюті	в іноземній валюті	у національній валюті	в іноземній валюті	у національній валюті	в іноземній валюті
2000	3315	3266	1171	858	2143	2408
2001	6368	4715	1977	1052	4371	3662
2002	11601	7701	3526	1475	8076	6226
2003	18875	13521	5220	1972	13655	11549
2004	22116	19495	6000	1911	16115	17584
2005	42176	31026	14008	3177	28168	27848
2006	57837	48878	18519	5501	39319	43377

Як свідчать дані табл. 2, з 2000 р. спостерігається тенденція стійкого зростання вкладень населення, особливо стрімко цей процес почав розвиватися у 2003-05 рр. Зокрема в 2005 р. сума вкладів населення в банках зросла на 76 % (31,6 млрд. грн.). При цьому більш високими темпами зростали вклади в національній валюті порівняно з вкладами в іноземній валюті. Тільки в 2006 р. депозити фізичних осіб в національній валюті зростали дещо повільніше, ніж у 2005 р., їх темп становив 37 %, тоді як в іноземній – 58 %.

На підставі аналізу і систематизації статистичної інформації можна виокремити декілька основних етапів, що визначають специфіку формування заощаджень та їх вплив на особливості розвитку сучасної банківської системи України:

Перший етап, який охоплює 1992-95 рр., можна охарактеризувати як глобальне знецінення заощаджень населення внаслідок гіперінфляційних процесів у економіці України, відсутність та припинення заощадження коштів у значної частини громадян. У цей період значна частина заощаджень відкладалася населенням у формі готівки в національній та іноземній валютах (80-95 %).

Другий етап (1996-99 рр.) – це етап нестабільності формування заощаджень за умов обмеженої інфляції та подальшого економічного спаду і нестабільності курсу гривні до іноземних валют. У цей час (після грошової реформи) вперше заощадження населення в банківській системі почали реально зростати. Так, за 1996-97 рр. заощадження в реальному обчисленні зросли у 2,5 рази [1]. До цього часу гіперінфляційні процеси, загальне зниження доходів населення та їх диференціація, низький рівень довіри до національної валюти та банківської системи стримували процес формування заощаджень населення.

Для третього етапу, який почався з 2000 р. і триває до сьогодні, характерні позитивні тенденції зростання заощаджень на тлі макроекономічної, фінансової та валютної стабілізації. У 2000-01 рр. уперше за часи незалежності спостерігалось зниження запасу валютних коштів на руках у населення, зумовлене переведенням частини валютних заощаджень у національну валюту і, як наслідок, перевищення вкладів у національній валюті над вкладами в іноземних валютах, що свідчить про поступове повернення довіри до національних грошей. У цей же період відбувалося прискорене зростання строкових вкладів фізичних осіб як в національній, так і іноземній валютах та зменшення у 1998-2004 рр. частки короткострокових та зростання частки довгострокових депозитів. Така ситуація є сприятливою для банків, оскільки ці кошти вони можуть використовувати протягом тривалого періоду часу як інвестиційні ресурси.

Тенденція нарощування темпів довгострокових депозитів свідчить про зростання довіри населення до банків. Крім цього, у цей же період відбувалось зростання валового внутрішнього продукту та промислового виробництва, що позитивно вплинуло на зростання грошових доходів населення і, відповідно, на зростання їх заощаджень у банківській системі. Про те, що банківська система змогла частково повернути втрачену довіру до банків свідчить і зростання вкладення коштів населення на строкові рахунки, які у 2000-06 рр. почали відчутно перевищувати обсяги вкладів до запитання. Для банків залучення саме строкових вкладів є більш вигідним, оскільки вони виступають тими ресурсами, якими банки можуть користуватися упродовж тривалого періоду і використовувати їх для інвестицій.

Водночас у структурі строкових вкладів населення, починаючи з 2000 р. досить швидкими темпами збільшувались довгострокові вклади, які банки можуть використовувати для довгострокових кредитів. При цьому самим банкам було вигідно залучення таких ресурсів, оскільки згідно з нормативами НБУ тривалий час при формуванні обов'язкових резервів за довгостроковими вкладами населення використовувалася нульова ставка. З цієї причини банки пропонували види вкладів за терміном зберігання трохи вищі за 1 рік – 1 рік і 10 днів, 1 рік і 1 місяць тощо. До зростання обсягів залучення

таких вкладів спричинило і те, що на такі вклади встановлювалися привабливіші процентні ставки. Уже на початку 2006 р. загальна сума довгострокових вкладів населення в банках становила 37046 млн. грн., або майже 51 % від загальної суми вкладів. Зазначимо, що упродовж останніх років спостерігалася тенденція щодо надання населенням переваги довгостроковим вкладам у іноземній валюті, що свідчить про те, що населення більше довіряє вільноконвертованій валюті, а не гривні. З іншого боку, така ситуація є дещо навіть вигідна самим банкам, оскільки в них є стійкий попит на валютні кредити з огляду на їх нижчу ціну.

Незважаючи на таку позитивну тенденцію щодо формування довгострокових ресурсів банків за рахунок вкладів фізичних осіб, сьогодні клієнти банків не зацікавлені у вкладенні грошей на тривалий період, що не дає можливості банкам у достатньому обсязі формувати ресурсну базу для інвестиційних вкладень, тобто забезпечувати потребу економіки у фінансуванні масштабних інвестиційних проектів. Аналіз структури вкладів за сумами свідчить про те, що переважна більшість вкладників – 60,1 % – має депозити, обсяги яких не перевищують 2000 грн. [3, с. 337].

Створенню реальних умов для залучення банками коштів фізичних осіб, підвищенню довіри населення до банків, а також розширенню кредитування економіки сприяла певна стабілізація банківської системи, про що свідчить зростання регулятивного капіталу банків, загального обсягу активів, кредитно-інвестиційного портфеля та кількості самих банків. Так, станом на 1 січня 2007 р. у Державному реєстрі банків було зареєстровано 193 банки, з них 170 банків, які діють [1].

З метою збільшення ресурсної бази банків як джерела банківських інвестицій, потрібно і надалі підвищувати надійність банківської системи, зміцнювати довіру до неї з боку населення. Як справедливо стверджує М. Савлук чинник довіри населення має дві складові: 1) довіра населення до національних грошей – гривні та 2) довіра до банків [4, с. 8].

Адже тільки за належної довіри до гривні можна прискорити вирішення такої складної і надзвичайно актуальної проблеми як демонетизація економіки країни. А це, своєю чергою, уможливить прискорення капіталізації банків, нарощування їх фінансового потенціалу, зниження вартості послуг для клієнтів. Довіра ж до національних грошей формується насамперед на підставі макроекономічної політики, здійснюваної як урядом, так і Національним банком України.

Довіра до банків, хоч і пов'язана тісно з довірою до національних грошей, є, однак, самостійним чинником впливу на ефективність банківської діяльності. Підвищення частки вкладів громадян у загальному обсязі їхніх грошових доходів свідчить про відновлення довіри до банків. Сьогодні рівень довіри населення до банків в Україні, незважаючи на зростання вкладів населення в банках, все ще значно нижчий, ніж у європейських країнах. Щоб наздогнати банківські системи економічно розвинених країн за цим показником, українським банкам потрібно приблизно 10 років при збереженні темпів зростання вкладів населення, що склалися в останні роки [4, с. 8].

Важливим аспектом цієї проблеми є економічні наслідки підвищення довіри до банків. Часто ефект від її зростання зводять до збільшення прибутків банків, а саме завдання помилково розглядають переважно як суто внутрішньобанківське. Збільшення прибутків – це тільки один із наслідків зростання довіри населення до банків. Основну частину цього ефекту одержує економіка загалом і передусім її реальний сектор. Тому М. Савлук вважає, що проблемі довіри до банків потрібно розглядати як загальноекономічну (рис. 1).

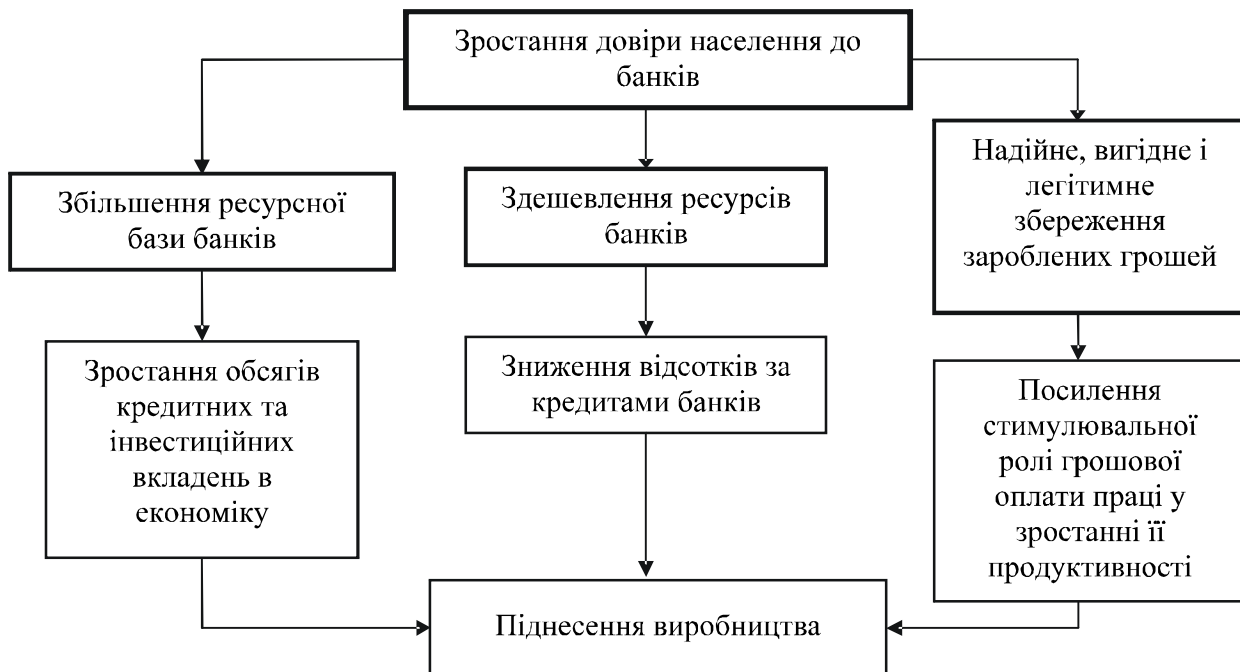

Рис. 1. Вплив довіри банків на розвиток економіки [4, с. 8-9]

Вважаємо, що підвищення довіри до банків належить до актуальних завдань загальнодержавної ваги. Зволікання з її вирішенням може найближчим часом відчутно загальмувати розвиток економіки країни. За швидкого загострення конкурентної боротьби вистоять ті банки, яким вдасться завоювати найбільшу довіру населення.

Як свідчить банківська практика зацікавленість населення в розміщенні коштів на банківських вкладах залежить від рівня доходів за вкладами, ліквідності і фінансової стабільності банків, динаміки валютного курсу тощо. До того ж ці чинники у своєму впливі щодо зацікавленості вкладників тісно переплітаються.

Довіра до банку і стабільність його функціонування має забезпечуватися успішною історією банку, наявністю достатнього власного капіталу, спроможністю адекватно оцінювати ризики, виконувати свої зобов'язання та доручення клієнтів. У протилежному випадку клієнти перестають довіряти йому свої гроші і вилучають уже вкладені.

Відновлення довіри до банківської системи у перспективі сприятиме переорієнтуванню грошових потоків із тіньової частини економіки до банківського сектора, що дасть змоги українській банківській системі повноцінно функціонувати і фінансувати інвестиційні проекти.

Ефективним чинником зростання довіри до банків може бути створення навколо банків суспільно позитивного іміджу. Важливе значення має пос-

лаблення політичних ризиків у діяльності банків. Тому стабільна політична ситуація навколо великого і середнього бізнесу дасть банкам можливість нормально працювати з ним, і нарощувати довіру з боку населення.

У формуванні довіри до банківської системи значну роль відіграє Національний банк України. Він запроваджує економічні нормативи ліквідності та платоспроможності, які є обов'язковим для виконання всіма діючими банками. Практика свідчить, що використання одного тільки монетарного інструментарію для прискорення економічного розвитку недостатньо. Так, за умов незадовільного інвестиційного клімату, який сформувався через недосконалість податкового та іншого законодавства, що регламентує підприємницьку діяльність, досить істотне збільшення заощаджень у 2002-04 рр. адекватно не трансформувалося у зростання інвестицій в основний капітал.

Дослідження діяльності небанківських фінансових інститутів у сфері залучення заощаджень населення показало, що в Україні ці установи розвинені слабо і значно поступаються банкам, їх розвиток можливий тільки за істотного підвищення рівня і поліпшення якості життя основної маси населення, досягнення реальної макроекономічної стабілізації та стабільності національних грошей, зростання довіри населення до небанківських інститутів.

Можна спрогнозувати, що й надалі відбуватиметься приріст вкладів населення у банківській системі України, адже коливання обсягів заощаджень населення на банківських рахунках відображають зміни, що відбуваються в економіці країни: зміну демографічної ситуації, політики доходів та цін, особливості розвитку і задоволення потреб соціальної структури населення тощо. Очевидно, що з розвитком банківської системи України виникатимуть нові форми і види депозитних рахунків, як-ось: різноманітні ощадні сертифікати, спільні рахунки, накопичувальні пенсійні рахунки, інвестиційні рахунки тощо.

Важливим чинником залучення заощаджень населення у банківські установи є розвиток карткового бізнесу, а також зростання ролі операцій з купівлі і заощадження коштів у дорогоцінних металах, що поступово стають альтернативою банківським вкладам.

Важлива роль у залученні коштів населення у банківську систему має належати системі *страхування депозитів*. Головними принципами, які повинні бути покладені в основу такої системи є: обов'язкова участь усіх банків; охоплення і дрібних, і великих вкладів; поступове покриття депозитів юридичних осіб; незалежність і можливість отримання державної підтримки.

Література

1. Річний звіт Національного банку України за 2005, 2006 рр. <http://www.bank.gov.ua>
2. Бюлетень Національного банку України. – 2006, № 2. – С. 72-117.
3. Вовчак О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні. – Львів: Вид-во Львівської КА, 2005. – 544 с.
4. Савлук М. Довіра населення як чинник ефективної банківської діяльності// Вісник НБУ. – 2003, № 8. – С. 8-10.